

#### *Effecten op hart- en bloedvaten*

Bij de huidige beroepsmatige blootstellingsniveaus aan lood is er geen verhoogde kans op afwijkingen aan hart en bloedvaten.

#### *Effecten op maag-darmkanaal en lever*

Van de effecten op het maag-darmkanaal zijn vooral bekend de vage buikklachten, het gebrek aan eetlust, misselijkheid en constipatie.

Bij het voortduren van de blootstelling aan lood kan de constipatie uiteindelijk overgaan in darmkolieken. Deze gaan gepaard met heftige pijnen.

Effecten van lood op de lever zijn in de literatuur vrijwel niet beschreven.

#### *Carcinogeniteit*

Er zijn geen aanwijzingen dat lood voor de mens kankerverwekkend is.

#### **Gezondheidseffecten bij blootstelling aan loodchromaten**

Diverse van de in aflakken toegepaste loodpigmenten bevatten zeswaardig chroom. Het betreft de pigmenten chromaatgeel, chromaatgroen, chromaatoranje, chromaatrood, molybdaatoranje en molybdaatrood. Van de genoemde pigmenten worden chromaatgeel, molybdaatoranje en molybdaatrood op grote schaal gebruikt.

In EG-verband is langdurig gediscussieerd over de vraag of de aanwezigheid van zeswaardig chroom al dan niet specifieke lange-termijn-effecten heeft op de gezondheid van diegenen die blootgesteld worden aan 'loodchromaten'.

Het moet waarschijnlijk worden geacht dat in de toekomst op de verpakkingen van de desbetreffende pigmenten (en wellicht ook op de verpakkingen van verfprodukten die loodchromaten bevatten) de waarschuwingszinnen R40 (Onherstelbare effecten zijn niet uitgesloten) en R48 (Gevaar voor ernstige schade aan de gezondheid bij langdurige blootstelling) moeten worden vermeld.

#### **Dr. T. Doorgeest**

Secretaris van de Commissie Veilige Verfverwerking

#### **Tekeningen: Paul Kerrebijn**

\*Dr T. Doorgeest, Veilig werken met corrosiewerende primers die lood- of chromaatpigmenten bevatten, *Verfkroniek* 58 (1985), nr. 10, 371-377; *De Veiligheid* 61 (1985), nr. 12, 565-569.

**Kom alsjeblieft niet weer met boekjes!**

## **Schriftelijke arbo-voorlichting heilloze weg?**

**'Ja, we bestellen wel steeds folders, maar ik verwacht er zelf weinig van.' Niemand lijkt tevreden met de schriftelijke voorlichting over arbeidsomstandigheden. Wat is er mis met die voorlichting? Kan het beter? Een verslag van een experimenteel voorlichtingspakket.**

#### **Oude koe**

Arbovoorlichting is een van de kern-diensten van het NIA. Daarom maakt de afdeling Invo van het NIA zich sterk voor onderzoek en optimalisering van arbovoorlichting. Zodoende is na marktverkenning besloten om één arbothema te kiezen, daarvoor (met gebruikmaking van wensen van werknemers en werkgevers) nieuw voorlichtingsmateriaal te ontwikkelen, dit daarna te testen en, indien deze testen een positief beeld zouden geven, ten slotte een effectieve eindversie uit te gaan geven.

'Lawaai en werk' is uiteindelijk als thema gekozen. Waarom zo'n oude koe? Sinds augustus 1987 is een nieuw wetsbesluit van kracht dat scherpere eisen stelt aan werkgevers en werknemers dan voorheen. Echter, het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgele-

genheid slaagde er nog niet in de bijbehorende landelijke voorlichtingscampagne (Postbus 51) klaar te krijgen. In overleg met de voorlichter van SZW is toen afgesproken dat het NIA nieuw voorlichtingsmateriaal zal ontwikkelen. Gekozen is voor voorlichtingsmateriaal dat aansluit op deze campagne. Dit past goed in de integrale benadering die het NIA op het gebied van voorlichting nastreeft. Bovendien bleek uit gesprekken met bedrijfsvertegenwoordigers wel degelijk behoefte te bestaan aan materiaal over lawaai. Al was het alleen al omdat dergelijke voorlichting nu eenmaal regelmatig moet worden herhaald. Dat dit zeker nodig is blijkt uit de TNO-schatting volgens welke 1 op elke 3 arbeidsplaatsen met een schadelijk lawaainiveau kampt (>80dB(A)).

Dat schriftelijke voorlichting weinig effect heeft is een open deur. Belangrijker is de vraag waarom. Willen werknemers dan nooit iets lezen? Zijn zij niet bereid hun onveilige en ongezonde arbeidsgewoontes af te leren door te luisteren naar goedbedoelde adviezen?

Nee. Uit een eerste verkenning kwamen de volgende hoofdredenen naar voren. Schriftelijke voorlichting zoals deze veelal verspreid wordt, sluit slecht aan op de cultuur van de werknemers, waarvan men zou willen dat deze de folders of brochures lezen. Teksten komen kinderachtig of belerend over, of zijn juist ouderwets, stijfjes, saai en ambtelijk geschreven. Bovendien zijn veel folders en brochures te omvangrijk of ingewikkeld: 'Dit lijkt wel een krant! Wil je dat ik dit lees?' Zelden sluit de inhoud goed aan op concrete vragen en ongemakken rond de arbeid. En degenen die deze produkten ontvangt en intern verspreidt, krijgt geen aanwijzingen over hoe hij ze het beste kan gebruiken.

Zij verwachten er te veel heil van. 'Zo, nu behoort iedereen het te we-

ten' lijkt al te vaak het motto nadat ergens een stapel boekjes is neergelegd. Bij nog weinig bedrijven leeft het besef dat zolang schriftelijk materiaal geïsoleerd van andere activiteiten wordt gebruikt, het nooit veel effect zal hebben.

Dit zijn tevens belangrijke resultaten van een korte marktverkenning waarmee een onderzoek naar de problemen rond schriftelijke arbovoorlichting startte. Deze eerste oriëntatie leverde niet alleen inzichten in de huidige zwakke plekken van die voorlichting, maar bracht tevens de eerste aanwijzingen aan de hand waarvan nieuw uit te brengen voorlichting doeltreffender gemaakt kan worden. Als voorbereiding op nieuw voorlichtingsmateriaal wat het NIA wil gaan uitgeven (om te beginnen over 'lawaaai en werk', zie kader) werd vervolgens een aantal bedrijven bezocht waar hoge decibelniveau's heersen. Er is gesproken met werknemers (vertegenwoordigers) en leidinggevenden van diverse niveau's over wat de lawaai-problematiek voor hen betekent en wat zij van lawaai-voorlichting verwachten. ►

## Vooronderzoek

Vooronderzoek (zoals bijvoorbeeld de beschreven bedrijfsbezoeken) is nodig bij elk nieuw voorlichtingsthema. Voorlichting kun je niet van achter een bureau bedenken. De voorlichter die werkt zonder gedetailleerd inzicht in de situatie en wensen van zijn publiek, schrijft nooit echt raak. Iedereen beslist zelf om een voorlichtingstekst wel of niet te lezen. Waarom zou je iets lezen als je niet duidelijk is dat dit in jouw belang is? Dus dient de tekstschrijver de kern van bestaande problemen en vragen te raken, en dat in een sfeer en taal die het publiek van zijn teksten aanspreekt.

Niet eenvoudig, want hij moet bovendien rekening houden met de hindernissen die elk thema kent. Wat dat betreft kwam over 'lawaai en werk' uit dit vooronderzoek onder meer het volgende naar voren.

## Gedragstips en oplossingen

Over riskant lawaai is in redelijke mate basiskennis aanwezig (niet bij ieder die ermee te maken krijgt in voldoende mate). Informatie erover moet echter steeds opnieuw 'verzonnen' worden (zeker om nieuwe/jonge werknemers te bereiken), maar met duidelijke accenten: men wil weten hoe in de eigen werksituatie met riskant lawaai om te gaan, gedragstips en oplossingen dus.

De voorlichter die daarentegen met een verhaal over haarcellen en trommelvliezen komt, mag niet altijd op een enthousiast publiek rekenen: 'Ja, allemaal leuk en aardig. Maar wat moet ik daar nu mee?'

Riskant lawaai is een impopulair onderwerp. Nauwelijks merkbaar lopen vele industriewerknemers de kans lawaaidoof te worden. Ook al is dit besef aanwezig, een meerderheid verdringt het liever, en wil er niet steeds met de neus op worden gedrukt. Want degenen die dit risico lopen zien meestal geen oplossing, behalve een zeer oncomfortabele (gehoorbeschermers).

Voor werkgevers is het eveneens impopulair: hun verantwoordelijkheid houdt in dat meestal zeer dure investeringen nodig zijn...

## Jong broekie

Jonge of nieuwe werknemers staan in het algemeen onverschilliger tegenover riskant lawaai dan ouderen. Met zulke 'stoerheid' (waarop de sfeer en samenstelling van de groep veel invloed heeft) moet de voorlichter eveneens rekening houden. Het wordt hem nog eens extra moeilijker gemaakt doordat in sommige

bedrijven het juist oudere werknemers zijn die zó kunnen redeneren: 'Voor mij hoeft het niet meer, dat lawaai hoort bij m'n werk, ik word er niet doof van. Dus ga ik niet met die kappen lopen, en zo'n jong broekie moet niet proberen mij dat op te leggen'.

Toch zal de voorlichter de keuze moeten maken zijn tekst naar één groep toe te schrijven. Daardoor zullen anderen zich minder aangesproken voelen. Schrijft hij echter een tekst 'voor iedereen' dan wordt dat altijd een compromis-verhaal waarin niemand zich herkent.

## Lawaai-pakket

De drie basisideeën zijn uitgangspunten achter een nieuwe serie arbovoorlichting welke het NIA wil gaan starten. Als eerste is een lawaai-pakket ontwikkeld (zie ook kader 'Oude koe'). De verzamelde ideeën uit de marktverkenning worden in dat pakket voor het eerst toegepast. Afhankelijk van de reacties daarop krijgen andere arbothema's vorm.

Het lawaai-pakket bestaat uit drie tekstonderdelen, voor drie onderscheiden groepen per bedrijf, en elk met eigen sfeer en vorm. Met deze drie onderdelen kunnen zij die de voorlichting in een bedrijf moeten of willen verzorgen, het thema 'lawaai en werk' gedurende een maand op meerdere wijzen onder de aandacht brengen.

Aan degene die het pakket aanvraagt is een tekst gericht die het lawaai-pakket plaatst als een eerste stap naar effectieve voorlichting over en aanpak van het lawaai-probleem. Daarnaast suggesties voor mondelinge en audiovisuele voorlichting plus adressen van bijvoorbeeld filmverhuurders en van deskundige instanties die een bijeenkomst kunnen helpen verzorgen. Verder informatie en suggesties over taakverdeling rond arbovoorlichting en over een lawaai-strategie.

Een citaat: 'Met het opvolgen van een of meerdere van deze suggesties bent u al een aardig eind op weg naar doeltreffende voorlichting. Maar hoe is verder de taakverdeling?'

Bedrijven verschillen niet alleen in a. de mate en soort van lawaai, maar net zo zeer in b. de mate van aandacht voor dat probleem (audiometrie, isolatie, demping, verkorting arbeidstijd) en c. aandacht voor voorlichting erover (waarvoor in zeer wisselende mate geld en tijd wordt vrijgemaakt).

De voorlichter staat dus voor een dilemma: over een landelijk probleem voorlichting samenstellen voor werk in allerlei bedrijfstakken, bij bedrijven van groot tot klein, onder elk soort management.

Werkgevers zien in de voorlichting liefst de nadruk op ieders individuele

verantwoordelijkheid (verplichting tot het dragen van gehoorbeschermers bij geluidsniveaus > 90 dB(A)). Werknemers willen meer weten over hun rechten en over de plichten van de werkgever om allereerst lawaai aan de bron te bestrijden.

De voorlichter moet laveren tussen dergelijke soms strijdige belangen: het gaat om de gezondheid van de werknemer, maar meestal beslist de werkgever 'of die voorlichting het bedrijf in komt'.

## Valkuilen

Is het nog wel zinvol om schriftelijke

Voor lagere leidinggevenden met een controlerende/stimulerende taak op een afdeling is een korte, geïllustreerde folder gemaakt. Daarin wordt ingegaan op de nieuwe wetsregels, bronbestrijding vóór persoonlijke bescherming en de verantwoordelijkheden en mogelijkheden van deze groep om bij te dragen aan lawaai-voorlichting. Dat begint met het verspreiden van vijf lawaai-pamfletten: 'Met de plakstrips kunt u de pamfletten opvangen dichtbij waar lawaai is. (Op een machine, deur of prikbord bijvoorbeeld.)'

Deze pamfletten bevatten het 'totale verhaal voor de werkvloer'. Vijf korte teksten (maximaal 130 woorden) met slagzinnen en illustraties. De teksten en slagzinnen zijn luchtig, eenvoudig en puntsgewijs, het totaal geeft de kern van de lawaai-problematiek weer. Praktijkproblemen worden bij 'reële personen' gesitueerd: 'Zo gaat het. Je vergeet om steeds opnieuw je kap of doppen te gebruiken. Je vindt ze lastig en denkt dat het lawaai wel meevalt. Behalve voor je oren!'

Op dit moment wordt gezocht naar (vooral financierings)mogelijkheden om het pakket, in eigen beheer, dan wel samen met een uitgever op de markt te brengen.

Het NIA meent met dit pakket een nieuwe en hopelijk effectieve weg ingeslagen te hebben. Zekerheid daarvoor is nu niet te krijgen, verdere evaluatie is noodzakelijk.

voorlichting te produceren als daar zoveel valkuilen voor bestaan?

In dit artikel zijn bijvoorbeeld over het thema 'lawaai en werk' al vijf valkuilen beschreven, en daarbij is nog niet stilgestaan bij sfeerverschillen tussen bijvoorbeeld provincie en randstad: 'Ah joh, rot jij gauw op met je praatjes over die oorwarmers' zo meldde een Amsterdammer zijn chef.

Toch is schriftelijke arbovoorlichting zeker niet rijp voor het museum. Het gaat erom dat het een hulpmiddel is dat pas effect heeft als het tegelijk met andere activiteiten wordt gebruikt. Duidelijk moet zijn dat met ►

schriftelijke voorlichting alléén niet adequaat genoeg gereageerd kan worden op dergelijke valkuilen.

In het bedrijf dat voorlichting serieus neemt zullen rond voorlichting taken verdeeld worden. Daarmee voorkomt men dat slechts folders worden uitgedeeld of posters opgehangen. Dergelijk passief gebruik van voorlichting heeft nauwelijks effect.

Het bedrijf dat arboproblemen serieus neemt zal voorlichting inpassen in een totaal arbobeleid waarmee arboproblemen ook daadwerkelijk aangepakt kunnen worden, en waarbij werkgever en werknemer (of hun vertegenwoordigers) elk hun steentje bijdragen.

### Zwaar geschut

In een arbostrategie heeft schriftelijke voorlichting een ondersteunende functie, bijvoorbeeld van mondelinge en audiovisuele voorlichtingsactiviteiten. Die zijn nodig om veilig en gezond gedrag te stimuleren, want schriftelijke voorlichting brengt slechts informatie over.

Zo zal een werknemer na het lezen van een folder niet besluiten ineens wel oordoppen te gebruiken. Waarschijnlijk woog het voordeel van comfortabel werk voor 'de werknemer' altijd zwaarder dan het flauwe besef van mogelijke lawaaidoofheid op latere leeftijd. Het lezen van een folder alléén wijzigt zoiets niet.

Net zo zal een werkgever na het lezen van een bericht over de nieuwe wet niet ineens besluiten overal het lawaainiveau terug te brengen tot 80 dB(A). Is deze gewend kostenbeheersing een hogere prioriteit te geven dan de motivatie en gezondheid van de werknemers, dan zal alleen een wettekst hem niet tot actie brengen. Wie beide vastgeroeste denkwijzen wil losweken om de arbeidsomstandigheden te verbeteren, heeft zwaar geschut nodig.

1. Een combinatie van schriftelijk, mondeling en audiovisueel maakt voorlichting effectief, en maakt het tevens mogelijk adequaat te reageren op eerder beschreven valkuilen.

2. En voorlichting op haar beurt draagt bij tot betere arbeidsomstandigheden wanneer gebruikt als onderdeel van een totaal-strategie.

3. Een derde basisidee (mede gevormd naar aanleiding van het vooronderzoek) is dat arbovoorlichting niet puur op werknemers gericht dient te zijn.

Goede arbeidsomstandigheden staan op het spel, maar werknemers vormen niet de groep die daarover alle invloed en verantwoordelijkheid heeft (zie kader 'Lawaai-pakket').

### Kritisch commentaar

Het beschreven lawaai-pakket (zie kader 'Lawaai-pakket') is niet één-twee-drie tot stand gekomen. Genoemd is al dat gestart werd met een vooronderzoek. Met de resultaten daarvan zijn vervolgens voor elk van de drie onderdelen proefteksten en illustraties opgesteld. Zodoende ontstond een proefpakket wat in een oplage van 50 is verstuurd en getest. Aan vertegenwoordigers van bedrijfsgezondheidsdiensten, VGW-commissies en ondernemingsraden, vakbonden en directies, lagere leidinggevers, lawaai-deskundigen en veiligheidskundigen zijn deze proefpakketten voorgelegd met bijbehorende vragenlijsten om kritisch commentaar erop te krijgen. (Deze tests zijn bovendien aangevuld met 10 interviews bij een deel van de testgroep.)

Marktverkenning, bedrijfsbezoeken, proefpakket. Is dit geen overdreven omslachtige voorbereiding?

Nee. Om doeltreffende (of toch minstens doeltreffender dan voorheen) voorlichting te bereiken is een dergelijke voorbereiding gewoon nodig. Iedere voorlichtingsboodschap is gebaat bij onderzoek en testen vooraf.

Uit de spontane medewerking aan deze testen, en uit de aard van de reacties, bleek dat inderdaad behoefte bestaat aan nieuw voorlichtingsmateriaal over lawaai dat méér is dan alleen folders.

Verder gaven deze testen aanwijzingen hoe de drie onderdelen van het ontwikkelde pakket verbeterd konden worden wat betreft inhoud en sfeer.

### Grillen en grollen

Nadat dergelijke verbeteringen zijn doorgevoerd is de vormgeving van schriftelijke voorlichting aan de beurt. Arbovoorlichting is een serieus onderwerp, professionele voorbereiding en produktie zijn gerechtvaardigd. Daarom moet de voorlichter ook wat betreft de vormgeving afgaan op hoe de bedrijven zijn materiaal willen gebruiken. En dus niet te snel toegeven aan 'grafische grillen en grollen' van een ontwerper.

### Goedkoop hulpmiddel

Ondanks een dergelijke bewerkelijke voorbereiding blijft schriftelijke arbovoorlichting een goedkoop hulpmiddel. Dit hulpmiddel kan een wezenlijke bijdrage leveren aan het verkleinen van arboproblemen, mits...

Want tot nu toe is vooral één kant van de medaille belicht. Stel een bedrijf bestelt een lawaai-pakket. Komen maatregelen dan vanzelf? Worden gehoorbeschermers beter ingekocht en gebruikt? Worden regelmatig gehoortesten afgenomen en blijkt

na enkele jaren gehoorschade niet (meer) toe te nemen?

### Alle soorten en maten

Nee natuurlijk. Voorlichting is en blijft een steunmiddel, oplossingen mogen daarvan niet worden verwacht. Ter illustratie een citaat uit het lawaai-pakket: '...zijn er ook gehoorbeschermers in alle soorten en maten. Vraag om modellen die passen bij jouw werk, en het soort klimaat en geluid waarin je werkt.'

Volgt uiteraard de vraag: Wat zijn goede gehoorbeschermers? Een compleet antwoord daarop kan schriftelijke voorlichting niet geven. Daarom geeft het lawaai-pakket slechts een globaal schema en verder de suggestie om voor een afdoend antwoord deskundig advies in te winnen.

Meer dan informeren en verwijzen, misschien een weinig motiveren, kan van schriftelijke voorlichting niet worden verwacht. Denk maar aan de botsende belangen van werkgever en werknemer. Voorlichting kan beiden motiveren tot samenwerking en dialoog (in de sfeer van de Arbowet) en informeren over rechten, plichten en strategieën voor verbetering. Maar echt de handen uit de mouwen? De koppen bij elkaar? Die taak houden de ontvangers van de voorlichting. Want wat maakt voorlichting doeltreffend? Dat komt niet alleen neer op rake teksten en illustraties. De wijze waarop het gebruikt wordt in een bedrijf is minstens zo belangrijk. Al eerder is gesteld dat een thema 'kan gaan leven' door het tijdelijk op meerdere wijzen onder de aandacht te brengen. Maar uit het vooronderzoek en de testen van het lawaai-pakket kwam duidelijk naar voren dat slechts weinig bedrijven taken en verantwoordelijkheden rond arbovoorlichting verdeeld hebben: 'Nee, hier is niets over afgesproken. Het komt er op neer dat ik dus altijd posters en folders bestel en verspreid', zo vertelde een OR-secretaris tijdens een bedrijfsbezoek.

Van de wettelijke verplichting tot het organiseren van doeltreffende arbovoorlichting ligt ondernemend Nederland blijkbaar niet wakker.

Gelukkig zijn er steeds meer bedrijven waar men er wel werk van maakt en aardige successen boekt. Bedrijven die arbovoorlichting passief blijven ontvangen en verspreiden, mogen er echter niet al te veel heil van verwachten.

### Ir. Jaap Roorda

Freelance-medewerker NIA